

Науковий внесок професора Рудольфа Арчибальда Рейсса в розвиток криміналістики та судової експертизи

Анастасія Лазарева

судовий експерт, Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна,
e-mail: anastasiia_lazarieva@ukr.net

Розглянуто науковий внесок Р. А. Рейсса, відомого швейцарського криміналіста, у за-початкування перших експертних криміналістичних лабораторій і курсів навчання працівників «наукової поліції» методів дослідження речових доказів.

Ключові слова: Рудольф Арчибальд Рейсс; Лозаннський університет; Інститут криміналістики; кабінети науково-судової експертизи; історія криміналістики.

The Scientific Contribution of Professor Rudolf Archibald Reiss in the Development of Forensic Science and Forensic Examination

Anastasiia Lazarieva

The scientific contribution of Professor Rudolf Archibald Reiss, a famous Swiss criminologist, to the foundation of the first expert forensic laboratories and training courses for employees of the «scientific police» in the methods of examining material evidence is considered.

Keywords: Rudolf Archibald Reiss; Lausanne University; Institute of Criminology; forensic science offices; history of forensics.

Один із фундаторів криміналістики, видатний швейцарський учений, доктор хімії, професор Лозаннського університету Рудольф Арчібальд Рейсс народився 8 липня 1875 року в с. Гут Хектсберг (земля Баден, Вюртемберг) Німецької імперії (в інших джерелах місцем його народження зазначають с. Хаузи Великого герцогства Баден) у великій родині винороба, батько Фердинант Рейсс, мати — Поліна Сабіна Ганна Габріель Зойттер фон Летцен. Був восьмим із десяти дітей [1].

Іще студентом природничого факультету Лозаннського університету Рудольфу спала на думку ідея: для успішної боротьби зі злочинністю при кримінальній поліції створити природничо-наукові лабораторії, а вечних-природознавців зробити кримі-

налістами. За першими порадами він навіть звернувся до фундатора «наукової поліції» доктора Альфонса Бертільйона, який порадив йому вивчати природничі науки та юриспруденцію.

1897 року Р. А. Рейсс з відзнакою закінчив університет, а за рік захистив докторську дисертацію з хімії на тему «Дія лужних персульфатів» (*L'action des persulfates alcalins*). Того самого року він став асистентом професора на кафедрі Лозаннського університету [2].

У 1901 року Рейсс прийняв швейцарське громадянство [1].

Р. А. Рейсс захоплювався фотографією, яка посіла центральне місце в усіх його проєктах із судової експертизи. У 1899 році Рудольфу до-ручили створення університетської

фотографічної лабораторії. 1901 року професор Р. А. Рейсс почав викладати основи фотографії студентам університету, а наступного року запровадив університетський курс «Судова фотографія». У 1902—1907 роках він був головним редактором журналів «Швейцарський огляд фотографії» (*Revue suisse de photographie*) і «Швейцарський журнал фотографів» (*Journal suisse des photographes*). У 1903 році організував конгрес Міжнародного союзу фотографії в Лозанні.

Одночасно за сумісництвом працював з професором Бурже у шпиталі (кантон Ваад), де функціювало перше у Швейцарії рентгенівське відділення [1].

Із метою ознайомлення із життям злочинного світу він майже шість років провів поміж злочинців Парижа, Лондона, Берліна й інших великих європейських міст, вивчаючи їхні жаргон та німу мову. Доктор Р. А. Рейсс мав репутацію блискучого, винахідливого й поважного наукового експерта в усіх галузях судової експертизи.

У липні 1906 року Р. А. Рейсса призначили на посаду професора хімії Лозаннського університету. У той час учасники Міжнародного пенітенціарного конгресу, що відбувся в Турині, висловили ідею заснувати при юридичних навчальних закладах спеціальні кафедри з вивчення технічних прийомів розслідування злочинів. Першим, хто здійснив це побажання, став професор Р. А. Рейсс, який очолив створений ним криміналістичний відділ на юридичному факультеті. Окрім того, для студентів III та IV курсів запровадили викладання судової хі-

мії, судової фотографії, способів провадження зовнішніх оглядів і курсу наукової поліції.

У 1909 році він заснував Інститут криміналістики (*Institut de police scientifique*) Лозаннського університету. Керуючи інститутом, Рейсс досяг значних успіхів у розвитку криміналістики, підготовці фахівців у різних країнах світу (Бразилії, Греції, Люксембурзі, Україні, Румунії, Сербії). Був одним із засновників словесного портрета, який допомагав в ідентифікації особи, запропонованої А. Бертільйоном.

Два роки потому, налагодивши тісний контакт з кримінальною поліцією та адміністрацією кантону Ваад, Р. А. Рейсс власним коштом започаткував при Університеті перший у Європі Інститут наукової поліції (криміналістики), який існує до сьогодні. Учений створив одну з перших експертних криміналістичних лабораторій і курси з вивчення працівниками поліції наукових методів дослідження речових доказів.

Слід зауважити, що професор Р. А. Рейсс тісно співпрацював з правознавцями й судовими діячами різних країн світу та значною мірою сприяв створенню перших судово-експертних установ — кабінетів науково-судової експертизи — і підготовці наукових кадрів з питань криміналістики та судової експертизи.

Він читав курси лекцій і вів практичні заняття для групи іноземних судових діячів, які приїздили до Лозанни.

Програма курсу професора Р. А. Рейсса містила 40 лекцій, поміж яких:

- огляд місця злочину, топографічне дослідження місцевості, дослідження трупа, кров'яні плями, відбитки пальців (дактилоскопія), сліди ніг, сліди знарядь злочину, інші різноманітні сліди та плями;
- прийоми дослідження зазіхань на майно, зокрема підпали;
- підробка цінних і грошових знаків, марок тощо;
- відновлення спалених документів;
- виявлення таємних (невидимих для очей) листів і дешифрування умовних знаків;
- підробка (вишкрібання, витравлення та вимивання тексту, підробка підпису та взагалі почерку (порівняння почерків)).

По поверненні додому слухачі Р. А. Рейсса вели свої лекції, присвячені новим прийомам розслідування злочинності, та ознайомлювали слухачів з біографією доктора Р. А. Рейсса і наводили приклади розкриття неочевидних злочинів.

На початку ХХ ст. вийшли друком наукові праці Р. А. Рейсса («Судова фотографія» (1903), «Підручник зі словесного портрета» (1905, 1914), «Підручник з наукової (технічної) поліції» (1911), «Крадіжки та вбивства» (1911) та ін.), завдяки яким він зажив світової слави.

У 1911—1912 роках вийшли друком такі твори професора Р. А. Рейсса, як «Словесний портрет» (1911), «Про судову фотографію. Стислий посібник для чинів поліції та судової влади» (1912) і «Наукова техніка розслідування злочинів» (1912). Книга

Р. А. Рейсса про судову фотографію стала популярною, зокрема в Україні, і, на думку криміналістів, *«практичним загальним керівництвом із судової фотографії, у якому вперше охоплено всі її галузі»*.

Ученого запрошували читати лекції в різних навчальних закладах світу з метою подальшого створення кабінетів науково-судових експертиз. Він рекомендував своїх учнів для призначення на посади, а ті цілком виправдовували покладені на них надії. Його учні не лише проводили експертизи, а й вели кабінети науково-судових експертиз, практичні заняття та читали курси з криміналістики й судової експертизи.

У відповідь на запрошення з нагоди відкриття одного з кабінетів науково-судової експертизи доктор Р. А. Рейсс надіслав із Лозанни листа, у якому вітав і висловлював надії на *«користь правосуддю та державі»* від створення такого кабінету, адже це і його дітище також, оскільки його очолювали його учні. Тодішнє побажання видатного вченого-криміналіста є актуальними і для покоління експертів ХХІ століття: *«Коли під час експертизи ти в чомусь сумніваєшся, вислови це і ніколи не приховуй своїх сумнівів у гонитві за успіхом. У такий спосіб ти принесеш користь правосуддю твоєї країни»*.

Професор Р. А. Рейсс 2 лютого 1912 року надіслав вітальну телеграму до Києва на ім'я свого учня — С. М. Потапова — із нагоди відкриття очолюваного ним Кабінету науково-судової експертизи при прокурорі Київської судової палати.

На початку літа 1914 року професор Р. А. Рейсс прийняв помічника керуючого Одеського кабінету науково-судової експертизи Є. С. Єльчанінова, який відвідав Лозаннський інститут наукової поліції з науковою метою. Професор Р. А. Рейсс запропонував гостеві взяти участь у проведенні низки експертиз і досліджень Інституту. За його дорученням колега порівняв два почерки й дослідив кров на газеті, у яку, як передбачали, загорнули голову вбитого чоловіка. У професорській лабораторії Євген Семенович також ознайомився з іншими цікавими в науковому плані дослідженнями. Наприклад, пізнавальним було фотографічне дослідження кредитних квитків Англо-Єгипетського банку нового випуску; досвід виготовлення штучної руки, за допомогою якої злочинці могли залишати на предметах відбитки пальців, які візуально нічим не відрізнялися від справжніх. Єльчанінова ознайомили з методами відновлення (за допомогою гальванопластики) предметів, що слугували знаряддям злочину. Швейцарські вчені-криміналісти також показали йому деякі прийоми, якими послуговувалися злочинці з метою отримання водяних знаків на підроб-

лених документах і фальшивих паперових грошових знаках [1].

Помер професор Р. А. Рейсс 8 серпня 1929 року в Белграді від серцевого нападу на 55-му році життя [2]. За заповітом його поховали в Белграді на цвинтарі Топсидер (Сербія), де йому встановлено пам'ятник, серце помістили в урну на горі Каймакчалан (нині — Македонія).

Р. А. Рейсса нагороджено медаллю Янссена (Паризька академія наук), він є кавалером ордена Почесного легіону (Франція), *Tabatiere imperiale* (Російська імперія), почесним громадянином міста Крупань (Сербія), почесним капітаном 1-го класу піхоти військ Королівства Союзу художників (Королівство сербів, хорватів і словенців) [2].

Перелік джерел посилання

1. Шепитько М. В. Рудольф Арчибальд Рейсс. *Криміналіст першодрукований*. 2015. № 10. С. 109—117. URL: https://crimcongress.com/wp-content/uploads/2016/02/Criminalist_10_full.pdf (дата звернення: 28.03.2025).
2. Арчибальд Райс / Вікіпедія : вебсайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%80%D1%87%D0%B8%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%B4_%D0%A0%D0%B0%D0%B9%D1%81 (дата звернення: 28.03.2025).